

ხარჯების დასაფარავად. ამრიგად, შეიძლება ჩამოვყალიბოთ აქტიური ოპერაციების სამი ძირითადი ტიპი:

- **აქტიური ოპერაციები, რომლებიც განკუთვნილია ბანკის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის** – ესაა სახსრების განთავსება ფიქსირებულ აქტივებში, ანუ ძირითად საშუალებებსა და არამატერიალურ აქტივებში. როგორც ცხრილიდან ჩანს (პუნქტი 1.6), საქართველოს კომერციულ ბანკებში მათზე მოდის აქტივების 6%;
- **აქტიური ოპერაციები, რომლებიც განკუთვნილია კლიენტების შეუფერხებლად მომსახურებისათვის**, რომელთა შორის უმთავრესია აუცილებელი ლიკვიდური აქტივების, ანუ ფულადი სახსრების ფორმირება და მათი საკმარისი დონის შენარჩუნება, რათა კომერციულმა ბანკმა შეძლოს კლიენტების საკასო-საანგარიშსწორებო მომსახურება. ცენტრალური ბანკების მიერ კომერციული ბანკებისათვის წესდება ლიკვიდური აქტივების მინიმალური აუცილებელი დონე (პუნქტები: 1.1 და 1.2);
- **შემოსვლების მომტანი აქტიური ოპერაციები**, რომელთა შორის უმთავრესია სახსრების განთავსება ფასიან ქალაქებში, საკრედიტო და საინვესტიციო საქმიანობა (პუნქტები: 1.3, 1.4 და 1.5). როგორც ცხრილიდან ვხედავთ, ქართული ბანკების აქტიური ოპერაციების შედეგად შექმნილი აქტივების ორი მესამედი (68%) სწორედ შემოსავლების მომტან აქტივებშია განთავსებული.

3. საკომისიო, ანუ საშუამავლო ოპერაციები, ხორციელდება კომერციული ბანკის მიერ კლიენტების დავალებით გარკვეული საფასურის (საკომისიო) გადახდით. ასეთ ოპერაციებს მიეკუთვნება ანგარიშსწორებები, სავალუტო ოპერაციები, გარანტიები, საშემნახველო და ნდობითი ოპერაციები. საშუამავლო ოპერაციებიდან აღსანიშნავია ფაქტორინგი და ლიზინგი.

ზემოაღნიშნულ ცხრილში მოცემული ინფორმაცია თვალსაჩინოს ხდის კომერციული ბანკების პასიურ, აქტიურ და საშუამავლო ოპერაციებს.

3.4. თანამედროვე საბანკო საქმიანობის განვითარების ტენდენციები

თანამედროვე საბანკო ბიზნესში **XX-XXI** საუკუნეების მიჯნაზე საფუძველი ჩაეყარა ტენდენციებს, რომელთაც ბევრი მკვლევარი და სპეციალისტი „საბანკო რევოლუციასაც“ უწოდებს. საბანკო საქმიანობის ისტორიას მრავალი გარდამტეხი მომენტი ახსოვს, რომელთა შორის თანამედროვე ტენდენციები არანაკლები მნიშვნელობით გამოირჩევა.

აღნიშნული ტენდენციები განპირობებულია მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე სხვადასხვა პროცესით, რომელთა შორის აღსანიშნავია ფინანსური გლობალიზაცია და კაპიტალის, რესურსების, საქონლისა და ინფორმაციის თავისუფალი გადაადგილება, ასევე კონტრაგენტებს შორის კავშირის ინტერნეტიზაცია. არ შეიძლება ასევე არ აღინიშნოს სტრატეგიული მენეჯმენტისა და არამატერიალური აქტივების მზარდი როლი. აღნიშნულ პროცესს აღ-

ბათ უკანასკნელ წლებში განვითარებული მსოფლიო ფინანსური კრიზისი დააბრუნა თავის კვალს. როგორც ჩანს, აღნიშნული კრიზისი არ წარმოადგენს შემთხვევით მოვლენას, არამედ მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიანი ტენდენციების კონონზომიერი შედეგია. სხვა მიზეზებთან ერთად, გლობალურმა ეკონომიკურმა კრიზისმა გამოავლინა საბანკო სისტემების მოდელეებში არსებული ხარვეზები.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების თანამედროვე საბანკო ბიზნესში მიმდინარე ტენდენციები შეიძლება განვაზოგადოთ და ჩამოვყალიბოთ შემდეგი ძირითადი მიმართულებები:

1. ტექნოლოგიური რევოლუცია ბანკინგში;
2. ფინანსური ბაზრების დერეგულირება და საბანკო კანონმდებლობის ლიბერალიზაცია;
3. ახალი საბანკო პროდუქტების წილის ზრდა ტრადიციული მომსახურების წილის შემცირების ხარჯზე;
4. საინვესტიციო ბანკინგის განვითარება;
5. საბანკო კაპიტალის კონსოლიდაცია;
6. სტრატეგიულ საბანკო მენეჯმენტში ბანკის საბაზრო ღირებულების ზრდის პრიორიტეტულობა;
7. საბანკო საქმიანობის უნიფიკაცია და სტანდარტიზაცია;
8. ბანკების ბიზნესპროცესების რეინჟინინგი და ორგანიზაციული სტრუქტურის ტრანსფორმაცია.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1. ტექნოლოგიური რევოლუცია ბანკინგში. იმ სიახლეებმა, რომლებიც მოხდა საინფორმაციო-საკომუნიკაციო სფეროში ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში, მართლაც, რევოლუცია მოახდინა თანამედროვე ბანკინგში. თანამედროვე ტექნოლოგიურმა მიღწევებმა შესაძლებელი გახადა ავტომატიზებული საბანკო სისტემების (იგივე „ბანკის საოპერაციო დღე“), პლასტიკური ბარათების, რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების სისტემების (RTGS), ინტერნეტ-ბანკინგის, ელექტრონული ფულისა და ბოლოს – ვირტუალური ბანკების წარმოშობა. შესაძლებელი გახდა არა მარტო საბანკო ოპერაციების წარმოების, აღრიცხვისა და ანგარიშგების პროცესების დროითი და შრომითი დანახარჯების მინიმუმამდე დაყვანა, არამედ გაჩნდა ახალი პროდუქტები, მომსახურების ახალი სახეობები და ახალი შესაძლებლობები. ბანკებმა ჩამოიცილეს კონსერვატიულობის საბურველი და საბანკო ბიზნესი უფრო „სახალხო“ და მასობრივი გახდა, მან შეაღწია რიგითი ადამიანების ოჯახებსა და ყველა ასაკობრივ ჯგუფში, საბანკო სერვისის ხელმისაწვდომობა უაღრესად გაიზარდა და ბანკები ყოველდღიურობის ელემენტი გახდა.

ინფორმაციის გაცვლა მომხმარებლებსა და ბანკებს შორის გამარტივდა და უაღრესად ოპერატიული გახდა, ბევრი საბანკო სერვისის მიღება ავტომატურად შეიძლება (ე. წ. „ონლაინ“ რეჟიმი) და, რაც მთავარია, ბანკში მისვლის გარეშე. დისტანციურმა ბანკინგმა ძირფესვიანად შეცვალა წარმოდგენა ბანკებსა და საბანკო მომსახურებაზე. საბანკო საქმიანობა ბევრად უფრო დინამიკური და კომფორტული გახდა ორივე მხარისათვის. ინფორმაციის ოპერატიულმა და ავტომატურმა დამუშავებამ გამოიწვია ყველაზე ძვირფასის – დროის ეკონომია როგორც ბანკების, ისე კლიენტებისათვის. კლიენტს შესაძლებლობა მიეცა სახლიდან, ოფისიდან და ნებისმიერი ადგილიდან არა მარტო ჩაატაროს სასურვე-

ლი ოპერაცია დამოუკიდებლად, არამედ გააკონტროლოს კიდევ მისი მიმდინარეობა და დარწმუნდეს მის წარმატებით დასრულებაში.

ტექნოლოგიების განვითარებამ არა მარტო ახალი საბანკო მომსახურების სახეობები წარმოშვა, არამედ ძველი, ტრადიციული საბანკო პროდუქტების ხელმისაწვდომობა გაზარდა. ბანკებს მიეცათ სერვისის პაკეტების შემუშავების შესაძლებლობა ნებისმიერი ჯგუფისა თუ კლიენტისათვის. საბოლოო ჯამში, საინფორმაციო-ტექნოლოგიურმა მიღწევებმა ბანკებს მისცა ხარჯების შემცირების, მომსახურების პაკეტის, მისი ხარისხისა და არეალის გაფართოების, შემოსავლების ზრდისა და ახალი პერსპექტივების დასახვის შესაძლებლობა.

ამ მიმართულებით, საბოლოო ჯამში, შეიძლება ითქვას, იწყება ვირტუალური ბანკებისა და ელექტრონული ფულის ერა.

2. ფინანსური ბაზრების დერეგულირება და საბანკო კანონმდებლობის ლიბერალიზაცია. ჯერ კიდევ XX საუკუნის პირველი ნახევრის ეკონომიკური კრიზისების გავლენით დასავლური კანონმდებლობა, განსაკუთრებით – აშშ-ში, ადგენდა გარკვეულ წესებსა და შეზღუდვებს როგორც ფასიანი ქაღალდებისა და საბანკო ბაზრებს შორის გამიჯვნის, ასევე თვითონ საბანკო ბაზრის მონაწილეების საქმიანობაში. აღნიშნული შეზღუდვები დანესებელი იყო შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით:

- ბანკების ტერიტორიული ექსპანსია;
- საპროცენტო განაკვეთების რეგულირება;
- ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ბანკების პირდაპირი მონაწილეობა.

ამ და სხვა შეზღუდვების დანესება თავის დროზე განპირობებული იყო საბანკო საქმიანობის დაცვით მეტისმეტი რისკებისაგან, სისტემური საბანკო კრიზისების თავიდან ასაცილებლად და შენაბრებოთ სახსრების დაცვის გარანტირების რაც შეიძლება მეტი მექანიზმის არსებობით. თუმცა, XX საუკუნის ბოლოსათვის შეიქმნა სიტუაცია, როცა დღის წესრიგში დადგა ფინანსური ბაზრების დერეგულირებისა და საბანკო კანონმდებლობის ლიბერალიზაცია. აღნიშნული სიტუაციის შექმნას ხელი შეუწყო სხვადასხვა გარემოებამ, რომელთა შორის აღსანიშნავია:

- არასაბანკო ფინანსური ინსტიტუტების გაძლიერებით ბანკების შევიწროება და მათი მომგებიანობის შემცირება;
- საფონდო ბაზარზე ფინანსური ინოვაციების, კერძოდ, წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტების მნიშვნელოვანი ზრდა;
- ტექნოლოგიური რევოლუცია და ფინანსური რეინჟინინგი, რომელმაც, ერთი მხრივ, გააჩინა სრულიად ახალი რეალობა ფინანსურ სეფროში, მეორე მხრივ კი, წარმოშვა აკრძალვებისა და შეზღუდვების გვერდის ავლის შესაძლებლობები.

საბანკო კანონმდებლობის დერეგულაციის პროცესის ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენად უნდა ჩაითვალოს 1999 წელს აშშ-ში გლას-სტიგალის 1933 წელს მიღებული ცნობილი კანონის გაუქმება, რომელიც სხვა შეზღუდვებთან ერთად უკრძალავდა ამერიკულ ბანკებს საინვესტიციო საქმიანობას. დერეგულაციის პროცესი მეტ-ნაკლებად ყველა განვითარებული ქვეყნის საფინანსო სისტემას შეეხო.

კიდევ ერთ ტენდენციად ამ მიმართულებით ბანკებისა და სხვა ფინანსური ინსტიტუტების საზედამხედველო და მარეგულირებელი ორგანოების გაერთიანება შეიძლება ჩაითვალოს. ამის მაგალითია თუნდაც საქართველოს 2007

წელს ფინანსური ბაზრის ყველა მონაწილის რეგულირების ფუნქციის საქართველოს ეროვნულ ბანკში თავმოყრა.

3. ახალი საბანკო პროდუქტების წილის ზრდა ტრადიციული მომსახურების წილის შემცირების ხარჯზე. აღნიშნული ტენდენცია გამოიხატება იმით, რომ მსხვილი კომპანიები და კორპორაციები რესურსების მოსაზიდად სულ უფრო ხშირად ამჯობინებენ საკუთარი ფასიანი ქაღალდების ემისიას და უარს ამბობენ ტრადიციულ საბანკო კრედიტზე. მეორე მხრივ, დროებით თავისუფალი კაპიტალის მქონე კლიენტები უარს ამბობენ ტრადიციული საბანკო მომსახურების სახეობებზე და უფრო შემოსავლიან და ლიკვიდურ განთავსებას ანიჭებენ უპირატესობას. ძირითადად, საუბარია ფასიანი ქაღალდებსა და მასთან დაკავშირებულ მომსახურებებზე, როგორებიცაა: ნდობითი ოპერაციები და ფასიანი ქაღალდების პორტფელის მართვა. კომერციული ბანკები სულ უფრო მეტ დროს უთმობენ საკონსულტაციო მომსახურებას და ამ პროცესში ისინი მათთვის „არაბუნებრივ“ მდგომარეობაში არიან – არც რესურსებს იზიდავენ და არც კრედიტებს გასცემენ, არამედ გვევლინებიან შუამავლებად მსესხებლებსა და კრედიტორებს შორის თავიანთი კლიენტებისათვის. გარდა კონსულტაციებისა, კომერციულმა ბანკმა შეიძლება ასეთ კლიენტებს შესთავაზოს სხვა სერვისი, მაგალითად, საგარანტიო წერილების გაცემა, სხვა ფინანსური გარანტიები და ა.შ.

აღნიშნული პროცესების სტიმულირებას ახდენს, ერთი მხრივ, ფინანსური ბაზრების შესაძლებლობების გაფართოება, ახალი ფინანსური ინსტრუმენტების გაჩენა, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობისა და ბანკის კლიენტების განსწავლულობის ზრდა, დაინახონ საკუთარი რესურსების განთავსების უკეთესი ალტერნატიული არჩევანი, დაბოლოს, ბანკების მისწრაფება, ფეხი აუწყონ დროს და დაასწრონ კონკურენტებს კლიენტების სურვილებზე მორგებული ახალი სერვისების შეთავაზება.

ბუნებრივია, აღნიშნული ტენდენციები იწვევს ბანკების შემოსავლებისა და ხარჯების სტრუქტურის ცვლილებას. მცირდება დაკრედიტებიდან მიღებული პროცენტული შემოსავლების წილი საპროცენტო ხარჯების შემცირებასთან ერთად და ზრდის ტენდენციით ხასიათდება არაპროცენტული, საკომისიო შემოსავლების ხვედრითი წილი.

4. საინვესტიციო ბანკინგის განვითარება. თანამედროვე საინვესტიციო ბანკინგში მოიაზრება მომსახურების საკმაოდ ფართო და არცთუ ზუსტად განსაზღვრული სახეობები. აღნიშნული მომსახურება მოიცავს ფასიანი ქაღალდების როგორც პირველად განთავსებას, ისე ოპერაციებს მეორად ბაზარზე, თუმცა, საინვესტიციო ბანკინგის მთავარი ფუნქცია კლიენტების ფასიანი ქაღალდების ემისიისა და პირველადი განთავსების ორგანიზებაა. საინვესტიციო ბანკების თემას უკვე შეეხებთ პირველ თავში, სადაც აღინიშნა, რომ ამ ტიპის ბანკების განსაკუთრებული განვითარება აშშ-ში მოხდა. რაც შეეხება ევროპასა და აზიას, საინვესტიციო ბანკინგის მომსახურებაზე მოთხოვნა იზრდება საფონდო ბაზრის განვითარებასთან ერთად.

როგორც აღინიშნა, საინვესტიციო ბანკინგი გულისხმობს ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციებს მეორად ბაზარზე, ასევე მასთან დაკავშირებულ მომსახურებებს, როგორებიცაა: საკონსულტაციო და ფასიანი ქაღალდების პორტფელის მართვა. საინვესტიციო ბანკინგი მეორად ბაზარზე სულ უფრო რთულდება საფონდო ბაზრის განვითარებასთან, დერივატივების გაჩენასა და ფინანსური

ინჟინერინგის დანერგვასთან ერთად. ამ სირთულეებთან გასამკლავებლად ბანკებში იქმნება ფინანსური ბაზრების კვლევის ძლიერი და სოლიდური ანალიტიკური სამსახურები, რათა გააკეთონ მისი ცალკეული სეგმენტებისა და ინსტრუმენტების განვითარების ტენდენციების პროგნოზი.

საინვესტიციო ბანკინგის შედარებით ახალი მიმართულებაა კომპანიების შერწყმასა და შთანთქმასთან დაკავშირებული გარიგებების განხორციელება. ასეთი გარიგებების დროს ბანკების მონაწილეობა გამოიხატება კონსულტაციებითა და შუამავლობით, ანუ ისინი შემოიფარგლებიან არა მარტო რჩევებით, არამედ აქტიურად ახდენენ პოტენციური მყიდველებისა და გამყიდველების ძეგნასა და შერჩევას.

ახალ ტენდენციად საინვესტიციო ბანკინგში ასევე უნდა ჩაითვალოს საშუალო და მცირე ბიზნესის დაინტერესება ამ მომსახურებით, გასული წლებისაგან განსხვავებით, როცა საინვესტიციო ბანკინგი გამორჩეულად კორპორაციული კლიენტებისათვის იყო განკუთვნილი.

საინვესტიციო ბანკინგის მიმზიდველობა კომერციული ბანკებისათვის გამოიხატება იმით, რომ მათ მოაქვთ უფრო მეტი მოგება, ვიდრე ტრადიციულ საბანკო მომსახურებას.

5. საბანკო კაპიტალის კონსოლიდაცია. XX საუკუნის ბოლოს მსოფლიოს გადაურა უმსხვილესი ბანკების შერწყმა-გაერთიანებისა და სხვა ფინანსურ ინსტიტუტებთან კოოპერაციის უპრეცედენტო ტალღამ. ამ ტენდენციის მიზანი, ბუნებრივია, იყო კონკურენტული პოზიციების განმტკიცება ნაციონალურ დონეზე და ახალი, საერთაშორისო ბაზრების ათვისება. დღეისათვის საბანკო სექტორი ითვლება თანამედროვე ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი კონცენტრაციის ბიზნესად.

6. სტრატეგიულ საბანკო მენეჯმენტში ბანკის საბაზრო ღირებულების ზრდის პრიორიტეტულობა. სტრატეგიული საბანკო მენეჯმენტის პრიორიტეტების ტრანსფორმაცია აშშ-ში დაიწყო და განვითარება ჰჰოვავეროპისა და აზიის ნამყვან ბანკებში. იგი ორიენტირებულია გრძელვადიან ეფექტიანობასა და ბანკის საბაზრო ღირებულების ზრდაზე, ანუ მისი აქციების ფასის ზრდაზე, დამახასიათებელი ხდება არა მარტო ბანკებისათვის, არამედ მათი პარტნიორებისათვის – კლიენტებისათვის. მოხდა ბანკებისა და მათი უმთავრესი კლიენტების ინტერესების, სტრატეგიული მიზნების დაახლოება. კლიენტები სულ უფრო ინტერესდებიან მათი ბანკის ხვალისდელი დღით და სტრატეგიული ხედვებით და არ შემოიფარგლებიან მხოლოდ კლასიკური საბანკო მომსახურების მიღებით. უკვე მყარად დამკვიდრდა კლიენტების მხრიდან რამდენიმე ბანკთან პარტნიორული ურთიერთობების დამყარების პრაქტიკა. კლიენტებსა და ბანკებს შორის ურთიერთობა სულ უფრო მეტად ეფუძნება საბაზრო პრინციპებს, რასაც, ხსენებულ ტექნოლოგიურ რევოლუციასთან ერთად, ხელს უწყობს ინფორმაციის ხელმისაწვდომობისა და კლიენტების განსწავლულობის ზრდა.

7. საბანკო საქმიანობის უნიფიკაცია და სტანდარტიზაცია. ზემოაღნიშნულმა უმნიშვნელოვანესმა ცვლილებებმა და ტენდენციებმა ტექნოლოგიურ და ფინანსურ სფეროებში, ფინანსურმა გლობალიზაციამ, საერთაშორისო ტერორიზმის საფრთხემ მნიშვნელოვნად გაზარდა საბანკო რისკები და მოითხოვა გარკვეული წესრიგის, ერთიანი წესების შემოტანა საბანკო საქმიანობაში, რო-

მელიც საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების ხელშეწყობით და რეკომენდაციებით ხორციელდება.

8. ბანკების ბიზნესპროცესების რეინჟინინგი და ორგანიზაციული სტრუქტურის ტრანსფორმაცია. ყველა ზემოაღნიშნული უმნიშვნელოვანესი თუ სხვა, ნაკლებად მნიშვნელოვანი ტენდენციის, ყველაზე მეტად კი ტექნოლოგიური რევოლუციის ზეგავლენით საფუძვლიანად შეიცვალა არა მარტო საბანკო ინფორმაციის გაცვლა, არამედ თვითონ ბიზნესპროცესები, მათი მიმდინარეობა და განხორციელების დრო, ასევე გაჩნდა ახალი ოპერაციები და მომსახურების სახეობები. რეინჟინინგის მიზანს წარმოადგენს არა არსებული პროცედურების ეფექტიანობის გაუმჯობესება, არამედ მათი მნიშვნელოვანი ნაწილის სრულად გარდაქმნა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ზედმეტი ოპერაციები. გარემო პირობების ცვლილებები იმდენად სწრაფი და ყოვლისმომცველი იყო, რომ ითხოვდა ბანკების სტრუქტურისა და, შესაბამისად, ბიზნესპროცესების კარდინალურ ცვლილებებს. ფაქტობრივად, დროის ძალიან მცირე პერიოდში ბანკებში ხდებოდა სრულიად ახალ სტრუქტურის, ახალი ბანკის ჩამოყალიბება. ბანკის მართვის პროცესების დიდმა ნაწილმა ვირტუალურ, კომპიუტერულ სამყაროში გადაინაცვლა. ბანკის ბიზნესპროცესების რეინჟინინგმა არა მარტო მნიშვნელოვნად შეამცირა ბანკების დანახარჯები, არამედ უფრო ეფექტიანი და მოქნილი გახადა აქტივ-პასივებისა და მათთან თანმდევი რისკების მართვა.

მსოფლიო წამყვანი ეკონომიკის ქვეყნების საბანკო საქმიანობისათვის დამახასიათებელი ტენდენციები საქართველოს რეალობისათვის მეტ-ნაკლებად არის ნიშანდობლივი, ვინაიდან იგი ჯერჯერობით განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნების რიგში დგას და მის მდგომარეობაზე გავლენას ახდენს როგორც მსოფლიო ტენდენციები, ასევე ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები.

საკონტროლო კითხვები:

1. რა არის კომერციული ბანკის საქმიანობის არსი?
2. რა განმარტებასა და ინტერპრეტაციას აძლევს საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ კომერციული ბანკის არსს?
3. რა თავისებურებები ახასიათებს კომერციული ბანკის საქმიანობას, რაც ნათელს ჰფენს მის არსს?